୧ . ଯଜୁର୍ବେଦୀୟବୈଶ୍ୱଦେବଃ

(ଦେବପୂଜା ପରେ ପାକଶାଳାର ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ବା ମଧ୍ୟଭାଗରେ ସବ୍ୟ ଓ ପୂର୍ବମୁଖରେ ବସି ମୁରୁଜରେ ବୈଶ୍ୱଦେବମଣ୍ଡଳ କରିବ । ମଣ୍ଡଳ ବାହାରେ ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ କରି କିଂବା ତାମ୍ରକୁଣ୍ଡ ସ୍ଥାପନ କରି କର୍ମାରମ୍ଭ କରିବ ।)

୧.(କ) ବୈଶ୍ୱଦେବକାରଣମ୍ - ପଞ୍ଚସୂନା ଗୃହାସ୍ଥସ୍ୟ ଚୁଲ୍ଲୀପେଷଣ୍ୟୁପସ୍କରୀ
କଣ୍ଡନୀ ଚୋଦକୁମ୍ଭୀ ଚ ତାସାଂ ପାପସ୍ୟ ଶାନ୍ତୟେ ।
ପଞ୍ଚକ୍ଲୃପ୍ତା ମହାଯଜ୍ଞାଃ ପ୍ରତ୍ୟହଂ ଗୃହମେଧିନାମ୍ ।

ଚୁଲୀ, ଚକି, ଝାଡୁ, ଢିଙ୍କୀ(ହେମଦସ୍ତା), ଓ ଜଳକୁମ୍ଭ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଗୃହସ୍ଥ ଅଜ୍ଞାତରେ ଜୀବହିଂସା କରିଥାଏ । ଏ ପାପର ଶାନ୍ତିପାଇଁ ଦୈନିକ ପଞ୍ଚମହାଯଜ୍ଞ କରିବା ଉଚିତ । (ମନୁଃ୩/୬୮)

୧.(ଖ)ପଞ୍ଚମହାଯଜ୍ଞାଃ - ଦେବଭୂତପିତୃବ୍ରହ୍ମମନୁଷ୍ୟାଣାମନୁକ୍ରମାତ୍
ମହାସତ୍ରାଣି ଜାନୀୟାତ୍ତ ଏବ ହି ମହାମଖାଃ ।

ଦେବଯଜ୍ଞ, ଭୂତଯଜ୍ଞ, ପିତୃଯଜ୍ଞ, ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ ଓ ମନୁଷ୍ୟଯଜ୍ଞକୁ ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞ କୁହାଯାଏ ।
(ସଂସ୍କାରଗଣପତୌ କାତ୍ୟାୟନଃ)

ତତ୍ରୈବ ଶତପଥସ୍ମୃତୌ କ୍ରମଃ - ପଞ୍ଚୈବ ମହାଯଜ୍ଞାସ୍ତାନ୍ୟେବ ମହାସତ୍ରାଣି ଦେବଯଜ୍ଞଃ ଭୂତଯଜ୍ଞଃ ମନୁଷ୍ୟଯଜ୍ଞଃ ପିତୃଯଜ୍ଞୋ ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞେତି ।

ତତ୍ରୈବ ବୀରମିତ୍ରୋଦୟେ - ଦେବଯଜ୍ଞୋ ବ୍ରହ୍ମଣେ ସ୍ୱାହେତ୍ୟାଦି ହୋମରୂପଃ । ମଣିକେ ତ୍ରୀନିତ୍ୟାଦି ବଳିକର୍ମରୂପୋ ଭୂତଯଜ୍ଞଃ । ପିତୃଭ୍ୟଃ ସ୍ୱଧା ନମଃ ଇତି ବଳିଦାନଂ ପିତୃଯଜ୍ଞଃ । ହନ୍ତକାରାତିଥିପୂଜାରୂପୋ ମନୁଷ୍ୟଯଜ୍ଞଃ । ପଞ୍ଚମୋ ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞଃ । ବ୍ରହ୍ମଣେ ସ୍ୱାହା ଇତ୍ୟାଦି ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତିରୂପ ଦେବଯଜ୍ଞ । ମଣ୍ଡଳରେ (ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟାୟ ନମଃ) ତିନି ତିନି ବଳି ଭୂତଯଜ୍ଞ । ପିତୃଭ୍ୟଃ ସ୍ୱଧା ନମଃ ବଳି ପିତୃଯଜ୍ଞ । ହନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍ସର୍ଗ ମନୁଷ୍ୟଯଜ୍ଞ ବେଦପାଠ ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ ।

ପୁନଃ - ଅଧ୍ୟାପନଂ ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞଃ ପିତୃଯଜ୍ଞସ୍ତୁ ତର୍ପଣମ୍
ହୋମୋ ଦୈବୋ ବଳିର୍ଭୌତୋ ନୃଯଜ୍ଞୋଽତିଥି ପୂଜନମ୍ ।

ଅଧ୍ୟାପନ ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ, ତର୍ପଣ ପିତୃଯଜ୍ଞ, ହୋମ ଦେବଯଜ୍ଞ, ବଳି ଭୂତଯଜ୍ଞ, ଅତିଥିପୂଜା ମନୁଷ୍ୟଯଜ୍ଞ ଅଟେ । (ମନୁ୩/୭୦)

ଆଚମନମ୍ - ଓଁ ବିଷ୍ଣୁଃ ୩ ।

ମାର୍ଜନମ୍ - ଓଁ ତଦ୍‌ବିଷ୍ଣୋଃ ପରମଂ ପଦଂ ସଦା ପଶ୍ୟନ୍ତି ସୂରୟଃ, ଦିବୀବ ଚକ୍ଷୁରାତତମ୍ ।

ବଟୁଧାରଣମ୍ - ଓଁ ବଟୁମନ୍ତ୍ରସ୍ୟ, ଭୈରବଃ ଋଷିଃ, ଉଷ୍ଣିକ୍ ଛନ୍ଦଃ, ବଟୁର୍ଦ୍ଦେବତା, ଅମୁକସଗୋତ୍ରଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକଶର୍ମାହଂ ବଳିହୋମାତ୍ମକବୈଶ୍ୱଦେବକର୍ମକରଣାୟ ବଟୁଗ୍ରହଣେ ବିନିଯୋଗଃ । ଓଁ ହ୍ରୀଂ ବଟୁକାୟ ନମଃ ।

୨ .ପଞ୍ଚଭୂସଂସ୍କାରଃ

(ସାମାନ୍ୟ ଆସନଶୁଦ୍ଧିକରି ଶରୀରଶୁଦ୍ଧିନିମନ୍ତେ ତ୍ରିବାର ଗାୟତ୍ରୀ ଜପି)

କୁଶତ୍ରୟମ୍, ଗୋମୟମ୍, ବଜ୍ରାର୍ଥଂ କୁଶତ୍ରୟମ୍, ପୁନଃ କୁଶତ୍ରୟମ୍, ଉଦକପାତ୍ରମ୍

୧.(ଗ) ବୈଶ୍ୱଦେବାକରଣେ ଦୋଷଃ - (ଭବିଷ୍ୟବ୍ରାହ୍ମେ ୧୮୦/୪)

କଣ୍ଡନୀ ପେଷଣୀ ଚୁଲ୍ଲୀ ଉଦକୁମ୍ଭଃ ପ୍ରମାର୍ଜନୀ
ପଞ୍ଚ ସୂନା ଗୃହସ୍ଥସ୍ୟ ତେନ ସ୍ୱର୍ଗଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ।

କଣ୍ଡନୀ, ପେଷଣା, ଚୁଲୀ, ଜଳକୁମ୍ଭ, ମାର୍ଜନୀ ଆଦି ପଞ୍ଚକର୍ମରେ ଗୃହସ୍ଥ ଅଜ୍ଞାତରେ ଜୀବ ହିଂସା କରେ । ଯାହା ଫଳରେ ତାର ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ଦୁର୍ଲଭ ହୁଏ ।

୧.(ଘ)ବୈଶ୍ୱଦେବସ୍ଥାନମ୍ - ଗୃହସ୍ୟ ମଧ୍ୟଦିଗ୍‌ଭାଗେ ବୈଶ୍ୱଦେବଂ ସମାଚରେତ୍ ଗୃହର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନରେ ବୈଶ୍ୱଦେବ କରାଯାଏ । (ନିତ୍ୟକର୍ମପୂଜାପ୍ରକାଶେ)

କିଶୋରନିତ୍ୟକର୍ମପଦ୍ଧତୌ -

ଗୃହାଭ୍ୟନ୍ତରେ ପାକଶାଳାଗ୍ନିକୋଣେ ଲିଖେନ୍ମଣ୍ଡଳଂ ତଣ୍ଡୁଳାନାଂ ରଜୋଭିଃ । ନିଧାୟ ଜ୍ୱଳତ୍‌ପାବକାଖ୍ୟଂ ଚ ବହ୍ନିଂ ତତଃ ସମ୍ମୁଖୀକୃତ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୋଦକୈଶ୍ଚ ।

ପାକଶାଳାମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ମୁରୁଜରେ ମଣ୍ଡଳକରି ପାବକାଗ୍ନି ସ୍ଥାପନ କରିବ । ମନ୍ତ୍ରଜଳରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖୀନ କରିବ ।

୧.(ଙ)ଯଜୁଷାଂ ସକୃଦ୍ ବୈଶ୍ୱଦେବଃ - (ପାରସ୍କରେ ହରିହରଃପୃ୧୩୫)

ନ ହନ୍ତତିଂ ନ ହୋମଂ ଚ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟଂ ପିତୃତର୍ପଣମ୍
ନୈକଃ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦ୍ୱୟଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସମାନେଽହନି କୁତ୍ରଚିତ୍ ।

ହନ୍ତତି (ସନକାଦିଭ୍ୟଃ ହନ୍ତ), ବୈଶ୍ୱଦେବାହୁତି, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ (ବେଦପାଠ), ପିତୃତର୍ପଣ ଏବଂ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଏକ କର୍ତ୍ତା ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଦୁଇଥର କରିବେ ନାହିଁ ।

ଇତ୍ୟାସାଦ୍ୟ – ପ୍ରଥମକୁଶତ୍ରୟେଣ ପରିସମୂହ୍ୟ ୩, ଗୋମୟୋଦକେନୋପଲିପ୍ୟ ୩, ବଜ୍ରାର୍ଥକୁଶତ୍ରୟେଣୋଲ୍ଲିଖ୍ୟ ୩, ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠାନାମିକାଭ୍ୟାଂ ଧୃତାପରକୁଶତ୍ରୟେଣ

୧.(ଚ) ବୈଶ୍ୱଦେବାଗ୍ନିଃ ପାକବିଧିଶ୍ଚ – (ଧର୍ମସିନ୍ଧୌ ଅଙ୍ଗିରା)

ଶାଲାଗ୍ନୌ ଚ ପଚେଦନ୍ନଂ ଲୌକିକେ ବାପି ନିତ୍ୟଶଃ
ଯସ୍ମିନ୍ନଗ୍ନୌ ପଚେଦନ୍ନଂ ତସ୍ମିନ୍ ହୋମୋ ବିଧୀୟତେ ।

ପାକଶାଳାରେ ଲୌକିକାଗ୍ନିରେ (ଦୈନିକ ରୋଷେଇ କରୁଥିବା ଚୁଲୀର ଅଗ୍ନିରେ) ବୈଶ୍ୱଦେବ ପାକକରିବ ଏବଂ ସେହି ଅଗ୍ନିରେ ବୈଶ୍ୱଦେବାହୁତି ଦେବ ।

୧.(ଛ)ପାକଦ୍ରବ୍ୟାଣି – ଗୋଧୂମା ବ୍ରୀହୟଶ୍ଚୈବ ତିଳା ମୁଦ୍‌ଗା ଯବାସ୍ତଥା
ହବିଷ୍ୟା ଇତି ବିଜ୍ଞେୟା ବୈଶ୍ୱଦେବାଦିକର୍ମଣି ।

ଗହମ, ଚାଉଳ, ତିଳ, ମୁଗ, ଯବ ଏଗୁଡିକ ହବିଷ୍ୟ । ଏଥିରେ ବୈଶ୍ୱଦେବ କରାଯାଏ । (ଆଚାରେନ୍ଦୁଃ ପୃ୨୫୨)

ପୁନଃ – ଶାକଂ ବା ଯଦି ବା ପତ୍ରଂ ମୂଳଂ ବା ଯଦି ବା ଫଳମ୍
ସଂକଳ୍ପୟେଦ୍ ଯଦାହାରଂ ତେନୈବ ଜୁହୁୟାଦ୍ଧବିଃ ।

ନିଜର ହବିଷ୍ୟପାଇଁ ଯେଉଁ ଶାକ, ପତ୍ର, ମୂଳ ଓ ଫଳ ସଂଗ୍ରହକରାଯାଏ ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ହିଁ ବୈଶ୍ୱଦେବ କରାଯାଏ । (ଦେବୀଭାଗବତେ ୧୧/୨୨/୧୨)

ପରାଶରେ(୪/୧୫୯) – ଜୁହୁୟାତ୍ ସର୍ପିଷାଭ୍ୟକ୍ତଂ ତୈଳକ୍ଷାରବିବର୍ଜିତମ୍
ଦଧ୍ୟକ୍ତଂ ପୟସାକ୍ତଂ ବା ତଦଭାବେଽମ୍ବୁନାପି ବା ।

ଅନ୍ନରେ ଘୃତ ବା ଦଧି ଅଥବା କ୍ଷୀର ମିଶାଇ ଅଭାବପକ୍ଷେ ଜଳ ମିଶାଇ ହୋମ କରିବ । ଏଥିରେ ତୈଳ ଓ କ୍ଷାର ବର୍ଜନୀୟ ।

୧.(ଜ)ବର୍ଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଣି – କୋଦ୍ରବଂ ଚଣକଂ ମାଷଂ ମସୂରଂ ଚ କୁଳିତ୍ଥକମ୍
କ୍ଷାରଂ ଚ ଲବଣଂ ସର୍ବଂ ବୈଶ୍ୱଦେବେ ବିବର୍ଜୟେତ୍ ।

କୋଦୁଅ, ଚଣା, ବିରି, ମସୂର, କୋଳଥ ଏବଂ କ୍ଷାରଲବଣ ବୈଶ୍ୱଦେବରେ ବର୍ଜନୀୟ । (ନିତ୍ୟକର୍ମପୂଜାପ୍ରକାଶେ)

୧.(ଝ) ତତ୍ରୈବ ସିଦ୍ଧାନ୍ନମ୍ – ତତ୍ର ଚ ସିଦ୍ଧସ୍ୟ ହବିଷ୍ୟସ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତ୍ୱାତ୍ ତଦର୍ଥଂ ପାକଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଃ । ଅତ୍ରାସାମର୍ଥ୍ୟେ ତୁ ଅପକ୍ୱେନାପି ବୈଶ୍ୱଦେବଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଃ ହବିଷ୍ୟାଭାବେ ଅହବିଷ୍ୟେନାପି ।

ମୃତ୍ତିକାମୁଦ୍ଧୃତ୍ୟ ୩, ଜଳେନାଭ୍ୟୁକ୍ଷ୍ୟ ୩ । (ଇତି ସଂସ୍କୃତ୍ୟ)

ହବିଷ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ନ ପ୍ରଧାନ ତେଣୁ ପାକକରି ଅନ୍ନରେ ବୈଶ୍ୱଦେବ କରିବା ଉଚିତ । ଅସମର୍ଥପକ୍ଷେ ଅପକ୍ୱରେ (ଫଳମୂଳରେ) ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ । ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଅଭାବରେ ଅହବିଷ୍ୟରେ ହୁଏ ।

୧.(ଞ)ଅହବିଷ୍ୟାଣି - ଫଳୈର୍ଦଧି-ଘୃତୈଃ କୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ମୂଳଶାକୋଦକାଦିଭିଃ
ଅଭାବେ ଯେନ କେନାପି କାଷ୍ଠୈର୍ମୂଳତୃଣାଦିଭିଃ ।

ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଭାବ ହେଲେ ଫଳ, ଦଧି, ଘୃତ, ମୂଳ, ଶାକ, କାଷ୍ଠ (ଆଖୁଆଦି), ମୂଳତୃଣ (ରସାଳୁଆଦି) ଇତ୍ୟାଦିରେ ବୈଶ୍ୱଦେବ କରାଯାଏ ।(ଧର୍ମସିନ୍ଧୌ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଃ)

୧.(ଟ)ଅଦେୟାନ୍ନମ୍ - ଅନ୍ନଂ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତଂ ଚୈବ ପରାନ୍ନଂ ଦୂଷିତଂ ତଥା
ଦଗ୍ଧମନ୍ନଂ ତଥୋଚ୍ଛିଷ୍ଟଂ ବୈଶ୍ୱଦେବେ ବିବର୍ଜୟେତ୍ ।

ବାସିଅନ୍ନ, ପରଗୃହପାକ ଅନ୍ନ, ଦୂଷିତ (କୃମି କେଶାଦିଦ୍ୱାରା) ଅନ୍ନ, ଦଗ୍ଧ ଅନ୍ନ, ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ (ପ୍ରଥମେ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଇ) ଅନ୍ନ ବୈଶ୍ୱଦେବରେ ତ୍ୟାଗ କରିବ ।
(ଧର୍ମସିନ୍ଧୁଟିପ୍ପଣ୍ୟାମାହ୍ନିକକାରିକା ପୃଃ୯୩)

୧.(ଠ) ବୈଶ୍ୱଦେବାଭାବେ - ବୈଶ୍ୱଦେବାଦ୍ୟଭାବେ ତୁ କୁକ୍କୁଟାଣ୍ଡପ୍ରମାଣକମ୍
ଗ୍ରାସମଗ୍ନୌ ସଂପ୍ରହୃତ୍ୟ କିଲ୍ବିଷାତ୍ତୁ ବିମୁଚ୍ୟତେ ।

ବୈଶ୍ୱଦେବ ଅସମର୍ଥରେ କୁକ୍କୁଟାଣ୍ଡ ପ୍ରମାଣ ଅନ୍ନ ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦେବ । ଏଥିରେ ଅକୃତ ବୈଶ୍ୱଦେବଜନ୍ୟ ପାପରୁ ନିଷ୍କୃତି ମିଳେ । (ଆଚାରେନ୍ଦୁଃପୃ୩୧୫)

୧.(ଡ)ବୈଶ୍ୱଦେବେ ପ୍ରତିନିଧୟଃ (ତତ୍ରୈବ) -
ପୁତ୍ରୋ ଭ୍ରାତାଥବା ଋତ୍ୱିକ୍ ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ୱଶୁରମାତୁଲୌ
ପତ୍ନୀଶ୍ରୋତ୍ରିୟଯାଜ୍ୟାଶ୍ଚ ଦୃଷ୍ଟାସ୍ତୁ ବଳିକର୍ମଣି ।

ପୁତ୍ର, ଭ୍ରାତା, ପୁରୋହିତ, ଶିଷ୍ୟ, ଶ୍ୱଶୁର, ମାତୁଳ, ପତ୍ନୀ, ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ଏମାନେ କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ବୈଶ୍ୱଦେବ କରିପାରନ୍ତି ।

ବିଶେଷ - ଶ୍ୱଶୁର ମାତୁଳାଦି ଅନ୍ୟଗୋତ୍ରୀମାନେ କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ବଳି ଦେବେ । ଯଥା - ଶ୍ୱଶୁର ପକ୍ଷେ ଅସ୍ମତ୍ ଜାମାତୃପିତା...ଇତ୍ୟାଦି । ପତ୍ନୀ ସ୍ୱାହାନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ବୈଶ୍ୱଦେବ ହୋମ କରିବେ ନାହିଁ କେବଳ ପ୍ରଥମାନ୍ନ ଅଗ୍ନିରେ ସମର୍ପଣ କରିବେ ।

୩.ଅଗ୍ନିସ୍ଥାପନମ୍

(ପାକଶାଳାରୁ ଅଗ୍ନି ଆଣି କୁଣ୍ଡ ବା ସ୍ଥଣ୍ଡିଳରେ ରଖିବ)

ଦଧୀଚିଗୋତ୍ର ଘୃତକଲ୍ଲୋଳପ୍ରବର ପାବକାଗ୍ନେ ଅତ୍ରାଗଚ୍ଛ ।

ସମ୍ମୁଖୀକରଣମ୍-(ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତରେ ଅଗ୍ନିଚାରିପଟେ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଜଳଧାରା ଥରେଦେବ ।)
ଓଁ ଏଷୋହ ଦେବଃ ପ୍ରଦିଶୋନୁ ସର୍ବା ପୂର୍ବୋହଜାତଃ ସ ଉ ଗର୍ଭେ ଅନ୍ତଃ, ସ ଏବ ଜାତଃ ସ ଜନିଷ୍ୟମାଣଃ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଜନାସ୍ତିଷ୍ଠତି ସର୍ବତୋମୁଖଃ ।

ଅଗ୍ନିପୂଜା

ଓଁ ପାବକାଗ୍ନୟେ ଗନ୍ଧୋ ନମଃ... (ପଞ୍ଚୋପଚାରୈଃ)

ପରିବେଷଣମ୍ - (ମଣ୍ଡଳ ବାହାରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ତିନିଟି ପତ୍ର, ଉତ୍ତରରେ ତିନିଟି ପତ୍ର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ପକାଇ ସେହି ପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଘୃତାନ୍ନ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ନିଜେ କିଂବା ଧର୍ମପତ୍ନୀ ପରିବେଷଣ କରିବେ ।)

ସ୍ତ୍ରିୟୋ ଗ୍ରାସମାତ୍ରମନ୍ନଂ ଘୃତପ୍ଲୁତମଗ୍ନୌ ପ୍ରାସ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜୀୟୁଃ ଇତି ସ୍ମୃତିଃ ।

୧.(ଢ)ପୃଥଗ୍‌ବୈଶ୍ୱଦେବଃ -

ଯଦି ସ୍ୟାଦ୍ ଭିନ୍ନପାକାଶୀ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମାନ୍ତରେଽପି ବା
ବୈଶ୍ୱଦେବଂ ପୃଥକ୍ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ପିତର୍ଯ୍ୟପି ଚ ଜୀବତି ।

ଏକଗ୍ରାମ ବା ପୃଥକ୍ ଗ୍ରାମରେ ପୁତ୍ରମାନେ ଥାଇ ପୃଥକ୍ ପାକ କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ପିତା ଜୀବିତ ଥିଲେ ମଧ ପୃଥକ୍ ୨ ବୈଶ୍ୱଦେବ କରିବେ ।(ଆଚାରେନ୍ଦୌ ଶାକଳଃ)

୩.(କ) ବୈଶ୍ୱଦେବକୁଣ୍ଡମ୍ - ବୈଶ୍ୱଦେବଂ ପ୍ରକୁର୍ବୀତ କୁଣ୍ଡମଷ୍ଟାଦଶାଙ୍ଗୁଳମ୍
ମେଖଳାତ୍ରୟସଂଯୁକ୍ତଂ ଦ୍ୱିମେଖଳମଥାପି ବା ।
ସ୍ୟାଦେକମେଖଳଂ ବାପି ଚତୁରସ୍ରଂ ସମନ୍ତତଃ
ଅପି ତାମ୍ରମୟଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ କୁଣ୍ଡମତ୍ର ମନୀଷିଭିଃ ।

ବୈଶ୍ୱଦେବ ହୋମନିମନ୍ତେ ଦୀର୍ଘ ୧୮ ଆଙ୍ଗୁଳ, ପ୍ରସ୍ଥ ୧୮ ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଚତୁରସ୍ର କୁଣ୍ଡ କରିବ । ତହିଁରେ ୩, ୨ ବା ୧ ମେଖଳା ରହିବ । ଅଥବା ତାମ୍ରକୁଣ୍ଡ ମଧ କରାଯାଇପାରେ । (ନିତ୍ୟକର୍ମପୂଜାପ୍ରକାଶଃ)

ଧର୍ମସିନ୍ଧୌ - ଦଶାଙ୍ଗୁଳଂ ତୁ ଦୈର୍ଘ୍ୟେଣ ବିସ୍ତାରେ ଚତୁରଙ୍ଗୁଳମ୍
ଷଡଙ୍ଗୁଳଂ ତୁ ଉଚ୍ଛାୟେ ମେଖଳା ଦ୍ୱ୍ୟଙ୍ଗୁଳା ମତା ।

୪.ଦେବଯଜ୍ଞଃ

(ସବ୍ୟ ପୂର୍ବମୁଖରେ ପଶ୍ଚିମବଳିପତ୍ରରୁ ଅଁଳାକୋଳି ପ୍ରମାଣ ଅନ୍ନ ଉତ୍ତାନ ଦକ୍ଷିଣ-ହସ୍ତରେ ଆଣି ଦେବତୀର୍ଥରେ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଏକ ଏକ ଆହୁତି ଦେବ ।) ଓଁ ବ୍ରହ୍ମଣେ ସ୍ୱାହା ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମଣେ ନ ମମ । (ଏବଂ) ପ୍ରଜାପତୟେ, ଗୃହ୍ୟାଭ୍ୟଃ, କଶ୍ୟପାୟ, ଅନୁମତୟେ । (ଇତି ଦେବଯଜ୍ଞଃ)

ଦୀର୍ଘ ୧୦ ଆଙ୍ଗୁଳ, ବିସ୍ତାର ୪ ଆଙ୍ଗୁଳ, ଉଚ୍ଚ ୬ ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଳ ମେଖଳା ସହ ବୃତ୍ତାକାର ବା ଚତୁରସ୍ର କୁଣ୍ଡ କରାଯାଏ ।

୩.(ଖ) କୁଣ୍ଡାଭାବେ - କୁଣ୍ଡସ୍ଥଣ୍ଡିଳାସମ୍ଭବେ ଅପକ୍ୱମୃଣ୍ମୟପାତ୍ର - କୁଣ୍ଡାକୃତି ରହିତତାମ୍ରାଦିପାତ୍ର ପକ୍ୱମୃଣ୍ମୟାଦିପାତ୍ରାଣାମପ୍ୟନୁଜ୍ଞା ଗମ୍ୟତେ ।

କୁଣ୍ଡ ବା ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ ଅସମ୍ଭବରେ ଅପକ୍ୱ ମୃଣ୍ମୟପାତ୍ର, କୁଣ୍ଡାକୃତି ବିହୀନ ତାମ୍ରପାତ୍ର ପକ୍ୱମୃଣ୍ମୟପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣୀୟ । (ନିତ୍ୟକର୍ମପୂଜାପ୍ରକାଶେ ସଂସ୍କାରରତ୍ନମାଳା)

୩.(ଗ) ବର୍ଜ୍ୟସ୍ଥାନାନି - ନ ଚୁଲ୍ଲ୍ୟାମାୟସେ ପାତ୍ରେ ନ ଭୂମୌ ନ ଚ ଖର୍ପରେ
ବୈଶ୍ୱଦେବଂ ପ୍ରକୁର୍ବୀତ କୁଣ୍ଡେ ବା ସ୍ଥଣ୍ଡିଲେଽପି ବା ।

ଚୁଲୀ, ଲୌହପାତ୍ର, ଭୂମି ବା ଖପରାରେ ଅଗ୍ନିସ୍ଥାପନକରି ବୈଶ୍ୱଦେବ କରିବ ନାହିଁ । କୁଣ୍ଡ ବା ସ୍ଥଣ୍ଡିଳରେ ହୋମ କରଣୀୟ । (ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକକର୍ମସମୁଚ୍ଚୟେ)

୪.(କ)ବଳ୍ୟାହୁତିବିଧିଃ - ଉତ୍ତାନେନ ତୁ ହସ୍ତେନ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠାଗ୍ରେଣ ପୀଡିତମ୍
ସଂହତାଙ୍ଗୁଳିପାଣିସ୍ଥୁ ବାଗ୍ୟତୋ ଜୁହୁୟାଦ୍ଧବିଃ ।

ଉତ୍ତାନ ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତର ତର୍ଜନୀ ଆଦି ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳିକୁ ସରଳରେ ଯୋଡି ହବିଷ୍ୟ ଧରି ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳି ସଂଯୋଗରେ ମୌନରେ ଆହୁତି ଦେବ । (ବିଧାନପରିଜାତେ ୨/୩)

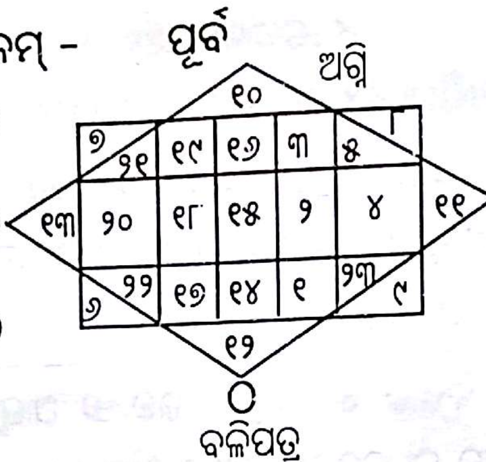
୪.(ଖ) ବଳିମାନମ୍ - ପ୍ରାଣାହୁତିଂ ବଳିଂ ଚୈବ ବଦର୍ଯ୍ୟାମଳକମାନତଃ

ପ୍ରଣାଦି ପଞ୍ଚଗ୍ରାସ ଏବଂ ବଳିରେ ବରକୋଳି ବା ଅଁଳା ପ୍ରମାଣ ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ।
(ନିତ୍ୟକର୍ମପୂଜାପ୍ରକାଶେ ଛାନ୍ଦୋଗପରିଶିଷ୍ଟମ୍)

୪.(ଗ)ବଳିମନ୍ତ୍ରଃ - ଜୁହୋତିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱାହାକାରୋପଦେଶଶ୍ଚ ବଲ୍ୟାଦିଭ୍ୟୋ ନିବୃତ୍ତ୍ୟର୍ଥମ୍ । ବଳିଦାନଂ ତୁ ନମସ୍କାରେଣୈବ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।

ଦେବଯଜ୍ଞ ହୋମାତ୍ମକ ହେତୁ ସ୍ୱାହା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ପରନ୍ତୁ ନମଃ ପ୍ରୟୋଗରେ ବଳି ଦିଆଯାଏ । ଯଥା - ପିତୃଭ୍ୟଃ ସ୍ୱଧା ନମଃ ।

ବୈଶ୍ୱଦେବମଣ୍ଡଳମ୍ -

କାକବଳି O

ଅତିଥି O

ସନକାଦି O

O ପିତ୍ରାଦି,ମାତାମହାଦି

O ମାତାମହାଦି

O ପିତ୍ରାଦି O ଅନ୍ୟ

O
ବଳିପତ୍ର

୫.ଭୂତବଳିଃ

(ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ପାଞ୍ଚ କୋଠି ଛାଡି ଉତ୍ତର ତିନି କୋଠିରେ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ତିନି ବଳି ଦେବ ।)

୧ଓଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟାୟ ନମଃ ଇଦଂ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟାୟ ନ ମମ (ଏବଂ) ୨ଅଦ୍‌ଭ୍ୟଃ,

ପୁନଃ - ସ୍ୱଧାକାରପିତୃଣାଂ ତୁ ହନ୍ତକାରୋ ନୃଣାଂ ତଥା ।

ସ୍ୱଧା ମନ୍ତ୍ରରେ ପିତୃଙ୍କୁ ଏବଂ ହନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ମନୁଷଙ୍କୁ (ସନକାଦିଙ୍କୁ) ବଳି ଦେବ ।

(ଆଚାରେନ୍ଦୌକାତ୍ୟାୟନଃ ପୃ୩୩୩)

୪.(ଘ)ବଳିଗ୍ରାହିଣଃ - ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଜାପତିଶ୍ଚୈବ କଶ୍ୟପୋ ଗୁହ୍ୟକସ୍ତଥା
ହୋତବ୍ୟୋଽନୁମତିସ୍ତତ୍ର ଦେବଯଜ୍ଞେ ବିଦୁର୍ବୁଧାଃ ।
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟାଦିତ୍ରୟଂ ମଧ୍ୟେ ଧାତ୍ରାଦିଦ୍ୱୌ ଚ ଦକ୍ଷିଣେ
ବାୟୁଂ ଚୈବ ଚତୁଷ୍କୋଣେ ଦିକ୍ଷୁ ପ୍ରାଚ୍ୟାଦିକାଂସ୍ତଥା ।
ବ୍ରହ୍ମାଦିତ୍ରିତୟଂ ମଧ୍ୟେ ବିଶ୍ୱାଦୀଂସ୍ତାନ୍ତଦୁତ୍ତରେ
ତଦୁତ୍ତରେ ଚୋଷସାଦୀନ୍ ପିତୃଭ୍ୟୋ ନୈର୍ଋତେ ବଳିମ୍ ।
ଅନ୍ନାବଶିଷ୍ଟଂ ତୋୟଂ ଚ ଦଦ୍ୟାତ୍ତୁ ପତ୍ରପୃଷ୍ଠକେ
ମନୁଷ୍ୟାଦୀଂଶ୍ଚ ପିତ୍ରାଦୀନ୍ ମାତୃମାତାମହାଦିକମ୍ ।
ଅତିଥିବ୍ରାହ୍ମଣାଦୀଂଶ୍ଚ ଦଦ୍ୟାଦ୍ ବାହ୍ୟବଳିଂ ତତଃ ।

ବ୍ରହ୍ମା, ପ୍ରଜାପତି, କଶ୍ୟପ, ଗୁହ୍ୟଗଣ, ଅନୁମତିଙ୍କୁ ଅଗ୍ନିରେ ପାଞ୍ଚ ଆହୁତି ଦେଇ ଦେବଯଜ୍ଞ କରିବ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟ, ଆପ, ପୃଥିବୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ଧାତା, ବିଧାତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣରେ, ବାୟୁଙ୍କୁ ବାୟବ୍ୟାଦି ଚାରିକୋଣରେ, ପ୍ରାଚୀ, ଅବାଚୀ, ପ୍ରତୀଚୀ,

୩ପୃଥିବ୍ୟୈ (ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟାଦିଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ମଧ୍ୟ ଓ ଉପର ଦୁଇକୋଠିରେ) ୪ଓଁ ଧାତ୍ରେ ନମଃ ଇଦଂ ଧାତ୍ରେ ନ ମମ, ୫ଓଁ ବିଧାତ୍ରେ ନମଃ ଇଦଂ ବିଧାତ୍ରେ ନ ମମ ।

ଦିଗ୍‌ବଳିଃ-(ମଣ୍ଡଳର ବାୟୁକୋଣକୋଠିରୁ ଐଶାନ୍ୟକୋଠିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାରିକୋଠିରେ) ୬ଓଁ ବାୟବେ ନମଃ ଇଦଂ ବାୟବେ ନ ମମ । (ଏବଂ) ୭ବାୟବେ, ୮ବାୟନେ, ୯ବାୟବେ ।

୧୦ମଣ୍ଡଳପୂର୍ବତ୍ରିକୋଣରେ-ଓଁ ପ୍ରାଚ୍ୟୈ ଦିଶେ ନମଃ ଇଦଂ ପ୍ରାଚ୍ୟୈ ଦିଶେ ନ ମମ ।

୧୧ମଣ୍ଡଳଦକ୍ଷିଣତ୍ରିକୋଣରେ - ଓଁ ଅବାଚ୍ୟୈ ଦିଶେ ନମଃ ଇଦଂ ଅବାଚ୍ୟୈ ଦିଶେ ନ ମମ ।

୧୨ମଣ୍ଡଳପଶ୍ଚିମତ୍ରିକୋଣରେ - ଓଁ ପ୍ରତୀଚ୍ୟୈ ଦିଶେ ନମଃ ଇଦଂ ପ୍ରତୀଚ୍ୟୈ ଦିଶେ ନ ମମ ।

ଉଦୀଚୀ ଦିଗମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବାଦି ଚାରିଦିଗରେ, ବ୍ରାହ୍ମ, ଅନ୍ତରିକ୍ଷ, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ (ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ୟାଦି ଉତ୍ତରରେ) ମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟରେ, ବିଶ୍ୱଗଣ, ବିଶ୍ୱଦେବ, ବିଶ୍ୱଭୂତଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଉତ୍ତରରେ, ଉଷସ୍, ଭୂତପତିଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାଦିଙ୍କ ଉତ୍ତରରେ, (ସନକାଦିଙ୍କୁ ମଣ୍ଡଳ ବାୟୁକୋଣରେ), ପିତୃଙ୍କୁ ନୈର୍ଋତରେ ବଳି ଦେଇ ବଳିପତ୍ରର ଅବଶିଷ୍ଟାନ୍ନ ଜଳାପ୍ଲୁତ କରି ସେହି ପତ୍ରର ପୃଷ୍ଠରେ ରଖିବ (ଯକ୍ଷ୍ମଙ୍କୁ ତାହା ବଳି ଦେବ ।) ଏହାପରେ ହାତଧୋଇ ମଣ୍ଡଳବାହାରେ ଥିବା ଅନ୍ନପତ୍ରଗୁଡିକୁ କ୍ରମେ ବାୟୁକୋଣରେ ସନକାଦିଙ୍କୁ, ନୈର୍ଋତରୁ ଅଗ୍ନିକୋଣକୁ ପିତୃ, ମାତୃ, ମାତାମହଙ୍କୁ ଦେଇ ଉତ୍ତରସ୍ଥ ପତ୍ରକୁ ଅତିଥିବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ । ଏହାପରେ ଐଶାନ୍ୟପତ୍ରର ଅନ୍ନ ନେଇ ବାହ୍ୟବଳି ଦେବ ।(ଅତ୍ରମାତୃପଦଂ ସପତ୍ନୀକପରମ୍) (ନିତ୍ୟକର୍ମଦର୍ପଣଃ)

ପାରସ୍କରଗୃହ୍ୟେ(୨/୯) - ଅଥାତଃ ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞାଃ ୧.ବୈଶ୍ୱଦେବାଦନ୍ନାତ୍ ପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ୱାହାକାରୈର୍ଜୁହୁୟାଦ୍ ବ୍ରହ୍ମଣେ ପ୍ରଜାପତୟେଗୃହ୍ୟେଭ୍ୟଃ କଶ୍ୟପାୟାନୁମତୟ ଇତି । ୨. ଭୂତେଭ୍ୟଃ ମଣିକେ ତ୍ରୀନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟାୟାଦ୍‌ଭ୍ୟଃ ପୃଥିବ୍ୟୈ । ୩.ଧାତ୍ରେ ବିଧାତ୍ରେ ଚ ଦ୍ୱାର୍ଯ୍ୟୋଃ । ୪.ପ୍ରତିଦିଶଂ ବାୟବେ ଦିଶାଂ ଚ । ୫. ମଧ୍ୟେ ତ୍ରୀନ୍ ବ୍ରହ୍ମଣେଽନ୍ତରିକ୍ଷାୟ ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ଚ । ୬. ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟୋ ଦେବେଭ୍ୟୋ ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟଶ୍ଚ ଭୂତେଭ୍ୟସ୍ତେଷାମୁତ୍ତରତଃ । ୭. ଉଷସେ ଭୂତାନାଂ ଚ ପତୟେ ପରମ୍ । ୮. ପିତୃଭ୍ୟଃ ସ୍ୱଧା ନମଃ ଇତି ଦକ୍ଷିଣତଃ । ୯. ପାତ୍ରଂ ନିର୍ଣ୍ଣିଜ୍ୟୋତ୍ତରାପରସ୍ୟାଂ ଦିଶି

୧୩ମଣ୍ଡଳଉତ୍ତରତ୍ରିକୋଣରେ - ଓଁ ଉଦୀଚ୍ୟୈଦିଶେ ନମଃ ଇଦଂ ଉଦୀଚ୍ୟୈ ଦିଶେ ନ ମମ ।

(ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟାଦି ଉତ୍ତରରେ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ତିନି କୋଠିରେ)

୧୪ଓଁ ବ୍ରହ୍ମଣେ ନମଃ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମଣେ ନ ମମ । (ଏବଂ) ୧୫ଅନ୍ତରିକ୍ଷାୟ, ୧୬ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ।

(ବ୍ରହ୍ମାଦିଙ୍କ ଉତ୍ତର ତିନିକୋଠିରେ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ)

୧୭ଓଁ ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟୋ ନମଃ ଇଦଂ ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟୋ ନ ମମ (ଏବଂ) ୧୮ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟୋ ଦେବେଭ୍ୟଃ, ୧୯ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟୋ ଭୂତେଭ୍ୟଃ ।

(ବିଶ୍ୱାଦି ଉତ୍ତରେ ତିନିକୋଠିରୁ ପଶ୍ଚିମକୋଠି ଛାଡି ଉପର ଦୁଇକୋଠିରେ)

୨୦ଓଁ ଉଷସେ ନମଃ ଇଦଂ, ୨୧ଓଁ ଭୂତାନାଂ ପତୟେ ନମଃ ଇଦଂ...।

(ଉଷସାଦିଙ୍କ ନିମ୍ନ ପଶ୍ଚିମକୋଠିରେ ପଇତାକୁ କଣ୍ଠଲମ୍ବିତ କରି)

୨୨ଓଁ ସନକାଦିସପ୍ତମନୁଷେଭ୍ୟଃ ହନ୍ତ ଇଦଂ ସନକାଦିସପ୍ତମନୁଷ୍ୟେଭ୍ୟଃ ନ ମମ । (ଅପସବ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣମୁଖରେ ଧାତାଙ୍କ ପଶ୍ଚିମକୋଠିରେ)

୨୩ଓଁ ଅସ୍ମତ୍ ପିତୃଭ୍ୟଃ ସ୍ୱଧା ନମଃ ଇଦମସ୍ମତ୍‌ପିତୃଭ୍ୟଃ ନ ମମ ।

(ବଳିର ଅବଶିଷ୍ଟାନ୍ନକୁ ଜଳ ସହିତ ସେହି ବଳିପାତ୍ରକୁ ଓଲଟାଇ ତାରି ପୃଷ୍ଠରେ ସବ୍ୟରେ ବାୟୁକୋଣରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ ।)

ଓଁ ଯକ୍ଷ୍ମୈତତ୍ତେ ନିର୍ଣ୍ଣେଜନଂ ନମଃ ଇଦଂ ଯକ୍ଷ୍ମଣେ ନ ମମ ।

ନିନୟେତ୍ ଯକ୍ଷ୍ମୈତତ୍ତ ଇତି । ୧୦. ଉଦ୍ଧୃତ୍ୟାଗ୍ରଂ ବ୍ରହ୍ମଣାୟାବନେଜ୍ୟ ଦଦ୍ୟାଦ୍ଧନ୍ତ ତ ଇତି । ୧୧.ଯଥାର୍ହଭିକ୍ଷୁକାନତିଥୀଂଶ୍ଚ ସଂଭଜେରନ୍ । ୧୨.

(ତର୍ପଣ) ଅନନ୍ତର ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞ କରଣୀୟ ।୧ ବୈଶ୍ୱଦେବାନ୍ନକୁ ପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ଷଣ କରି ସ୍ୱାହାନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ରହ୍ମା, ପ୍ରଜାପତି, ଗୁହ୍ୟଗଣ, କଶ୍ୟପ ଓ ଅନୁମତିଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ଆହୁତି ଦେବ ।୨ ମଣିକ (ଭୂମି)ରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ୟ, ଆପ, ପୃଥିବୀଙ୍କୁ ।୩ ଦ୍ୱାରରେ ଧାତା, ବିଧାତାଙ୍କୁ ।୪ ପ୍ରତିକୋଣରେ ବାୟୁ ଓ ପୂର୍ବାଦିଚାରିଦିଗ ।୫ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମା, ଅନ୍ତରିକ୍ଷ, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ।୬ ଉତ୍ତରରେ ବିଶ୍ୱେଦେବ ଓ ବିଶ୍ୱଭୂତଙ୍କୁ ।୭ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରରେ ଉଷସ୍ ଓ ଭୂତପତିଙ୍କୁ ।୮ ଦକ୍ଷିଣରେ ସ୍ୱଧା ନମଃ ମନ୍ତ୍ରରେ ପିତୃଙ୍କୁ ।୯ ବଳିପାତ୍ରକୁ

୬.ମନୁଷ୍ୟଯଜ୍ଞଃ

(ନିବୀତୀ ଉତ୍ତରମୁଖରେ କୌଣସି ଆଣ୍ଠୁ ନପକାଇ ବାୟୁକୋଣ ପତ୍ରକୁ କୁଶାକ୍ଷତ-ଜଳତୁଳସୀଧରି ଋଷିତୀର୍ଥରେ) ଓଁ ସନକସନନ୍ଦସନାତନକପିଲ-ଆସୁରିବୋଢୁ-ପଞ୍ଚଶିଖେଭ୍ୟଃ ଅମୃତସ୍ୱରୂପମିଦମନ୍ନାଦିକଂ ଯଥାବିଭାଗଂ ଯୁଷ୍ମଭ୍ୟଂ ହନ୍ତ ।

୭.ପିତୃଯଜ୍ଞଃ

(ଅପସବ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣମୁଖରେ ବାମଜାନୁ ପକାଇ କୁଶଜଳତିଳତୁଳସୀ ଧରି ମଣ୍ଡଳବାହାରେ ନୈର୍ଋତରେ ଥିବା ଅନ୍ନକୁ ପିତୃତୀର୍ଥରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ ।) ଓଁ ଅମୁକସଗୋତ୍ରାଃ ଅସ୍ମତ୍‌ପିତୃପିତାମହପ୍ରପିତାମହାଃ ଅମୁକଦେବ ଅମୁକଦେବ ଅମୁକଦେବଶର୍ମାଣଃ ସପତ୍ନୀକାଃ* ଅମୃତସ୍ୱରୂପମିଦମନ୍ନାଦିକଂ ଯଥାବିଭାଗଂ ଯୁଷ୍ମଭ୍ୟଂ ସ୍ୱଧା ନମଃ ଇଦମସ୍ମତ୍‌ପିତ୍ରେ ପିତାମହାୟ ପ୍ରପିତାମହାୟ ନ ମମ ।

ଧୋଇ ବାୟୁକୋଣରେ ଯକ୍ଷ୍ମୈତତ୍ତେ ମନ୍ତ୍ରରେ ଜଳକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ ।୧୦ ଉଦ୍ଧୃତାନ୍ନକୁ ଅବନେଜନ ସହିତ ହନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେବ ।୧୧ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁ ଓ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦେବ ।୧୨

ପୁନଃ - ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟଶ୍ଚୈବ ଦେବେଭ୍ୟୋ ବିଶ୍ୱଭୂତେଭ୍ୟଃ ଏବ ଚ ।

ବିଶ୍ୱ,ବିଶ୍ୱଦେବ,ବିଶ୍ୱଭୂତ ଏ ତିନିଙ୍କୁ ବଳି ଦେବ ।(ମାର୍କଣ୍ଡେୟପୁରାଣେ୩୧/୧୦୨)

ବିମର୍ଶ - ମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟରେ ସନକାଦି ବଳି, ବିଶ୍ୱବଳି ଏବଂ ମଣ୍ଡଳବାହାରେ ସନକାଦିପତ୍ର, ପିତୃମାତାମହପତ୍ରାଦିର ଉତ୍ସର୍ଗ ନିତ୍ୟକର୍ମଦର୍ପଣ ଏବଂ କିଶୋରନିତ୍ୟକର୍ମପଦ୍ଧତିରେ ଉକ୍ତ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ପାରସ୍କରଗୃହ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କାରଗଣପତିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ବଳିପତ୍ରର ଅବଶିଷ୍ଟାନ୍ନ ସେହି ପତ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ରଖି ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା ନିତ୍ୟକର୍ମଦର୍ପଣରେ ପ୍ରୟୋଗ ଥିବା ବେଳେ ପାରସ୍କରରେ ବଳିପତ୍ରକୁ ଧୋଇ ସେହି ଜଳକୁ ବାୟୁକୋଣରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ନିତ୍ୟକର୍ମଦର୍ପଣୋକ୍ତ ବିଧି ପରମ୍ପରାପ୍ରାପ୍ତ ଶିଷ୍ଟାଚାର । ମହାଜନୋ ଯେନ ଗତଃ ସଃ ପନ୍ଥାଃ ।

*ସପତ୍ନୀକାଦି ପ୍ରମାଣ ତଥା ଅନ୍ୟ ବୈଶ୍ୱଦେବିକ ପ୍ରମାଣ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଦର୍ପଣ ଆଦ୍ୟୋତ୍ତରେ ।

୭.(କ) ସପତ୍ନୀକଃ - ଦ୍ୱେ ପିତୁଃ ପିଣ୍ଡଦାନେ ସ୍ୟାତ୍ ପିଣ୍ଡେ ପିଣ୍ଡେ ଦ୍ୱିନାମତା
ଷଣ୍ଣାଂ ଦେୟାସ୍ତ୍ରୟଃ ପିଣ୍ଡାଃ ଏବଂ ଦାତା ନ ମୁହ୍ୟତି ।

ପିତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ (ପିତାମାତା) ଦୁହିଁଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ ତେଣୁ ପ୍ରତିପିଣ୍ଡରେ ଦୁଇନାମ

(ପୁନଃ ପିତୃବିଧିରେ ମଣ୍ଡଳବାହାରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଅନ୍ନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ ।)
ଓଁ ଅମୁକସଗୋତ୍ରାଃ ଅସ୍ମନ୍ମାତାମହପ୍ରମାତାମହବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାମହାଃ ଅମୁକ ୩ ଶର୍ମାଣଃ ସପତ୍ନୀକାଃ ଅମୃତସ୍ୱରୂପମିଦମନ୍ନାଦିକଂ ଯଥାବିଭାଗଂ ଯୁଷ୍ମଭ୍ୟଂ ସ୍ୱଧା ନମଃ ଇଦମସ୍ମନ୍ମାତାମହପ୍ରମାତାମହବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାମହେଭ୍ୟଃ ନ ମମ ।
(ପୁନଃ ପିତୃବିଧିରେ ମଣ୍ଡଳବାହାରେ ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ଥିବା ଅନ୍ନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ)
ଓଁ ଅମୁକସଗୋତ୍ରାଃ ଅସ୍ମତ୍ପିତୃପିତାମହପ୍ରପିତାମହାଃ ଅମୁକ ୩ ଶର୍ମାଣଃ ସପତ୍ନୀକାଃ, ଓଁ ଅମୁକସଗୋତ୍ରାଃ ଅସ୍ମନ୍ମାତାମହପ୍ରମାତାମହବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାମହାଃ ଅମୁକ୩ ଶର୍ମାଣଃ ସପତ୍ନୀକାଃ ଅମୃତସ୍ୱରୂପମିଦମନ୍ନାଦିକଂ ଯଥାବିଭାଗଂ ଯୁଷ୍ମଭ୍ୟଂ ସ୍ୱଧା ନମଃ ଇଦଂ ଷଟ୍ପୁରୁଷେଭ୍ୟଃ ନ ମମ ।
୮.ଅତିଥିଯଜ୍ଞଃ – (ସବ୍ୟ ପୂର୍ବମୁଖରେ ମଣ୍ଡଳ ବାହାରେ ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଅନ୍ନକୁ କୁଶାକ୍ଷତଜଳ ଧରି ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ ।)
ଓଁ ଶ୍ରୀ ଭଗବତୋ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତୟେ ଅତିଥିବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟୋ ନମଃ ଇଦମତିଥିବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ ନ ମମ ।

ସପତ୍ନୀକ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ । ଛ' ଜଣଙ୍କୁ ତିନି ପିଣ୍ଡ ଦେବ । ଏ ବିଧିରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧକଲେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦାତାର ତ୍ରୁଟି ହୁଏ ନାହିଁ । (ଲଘୁଯମସ୍ମୃତିଃ୭୯)
ଶ୍ରାଦ୍ଧକଳ୍ପଲତାୟାଂ କାତ୍ୟାୟନଃ – ସପିଣ୍ଡୀକରଣାଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱଂ ଯତ୍ପିତୃଭ୍ୟଃ ପ୍ରଦୀୟତେ
ସର୍ବେଷ୍ୱଂଶହରା ମାତା ଇତି ଧର୍ମେଷୁ ନିଶ୍ଚୟଃ ।
ସପିଣ୍ଡୀକରଣ ପରେ ପିତାଙ୍କୁ ଯାହା ସବୁ ଦିଆଯାଏ ସେ ସବୁରେ ମାତାଙ୍କ ଅଂଶଥାଏ ।
୬.(ଖ)ଯକ୍ଷ୍ମବଳିଃ –(ଧର୍ମସିନ୍ଧୁଃପୃ୬୦୦) ପାତ୍ରଂ ପ୍ରକ୍ଷାଲ୍ୟ ସବ୍ୟେନ ବ୍ରହ୍ମାଦିବଳିତୋ ବାୟବ୍ୟାଂ ଯକ୍ଷ୍ମୈତତ୍ତେ ନିର୍ଣ୍ଣେଜନମିତି ତଜ୍ଜଳଂ ନିନୟେତ୍ ।
ବଳିପାତ୍ରକୁ ଧୋଇ ସେହି ଜଳ ସବ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମାଦିବଳିର ବାୟୁକୋଣରେ ଢାଳିବ ।
(ବ୍ରହ୍ମକର୍ମସମୁଚ୍ଚୟେ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକକର୍ମସମୁଚ୍ଚୟେଽପି ଅୟଂବିଧିଃ)
ଶାଖାନ୍ତରେ – କୃତାପସବ୍ୟଂ ବାୟବ୍ୟାଂ ଯକ୍ଷ୍ମୈତତ୍ତେତି ସଂବଦନ୍
ଅନ୍ନାବଶେଷମିଶ୍ରଂ ବୈ ତୋୟଂ ଦଦ୍ୟାଦ୍ ଯଥାବିଧି ।
ଅପସବ୍ୟରେ ବଳିପତ୍ରର ଅବଶିଷ୍ଟାନ୍ନକୁ ଜଳ ସହିତ ଯକ୍ଷ୍ମୈତତ୍ତେ କହି ମଣ୍ଡଳ ବାହାରେ ବାୟୁକୋଣରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ । (ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣେ୨୨୧/୯୩)

୯. ବାହ୍ୟବଳିଃ - (ମଣ୍ଡଳ ବାହାରେ ଐଶାନ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ନକୁ ବାହାରକୁ ନେଇ ତିନିଭାଗ କରି ସବ୍ୟ ଓ ପୂର୍ବମୁଖରେ କୁଶଜଳଧରି ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ କିଂବା ଗୃହରେ ଉତ୍ସର୍ଗକରି ବାହାରେ ରଖିବ । ଦେଇଥିବା ବଳିକୁ ଆଉ ଚାହିଁବ ନାହିଁ ।) ୧ଓଁ ଶ୍ୱଭ୍ୟୋ ନମଃ, ୨ଓଁ ଶ୍ୱପଚେଭ୍ୟୋ ନମଃ, ୩ଓଁ ବାୟସେଭ୍ୟୋ ନମଃ । (ବଳିପରେ ହସ୍ତପାଦ ଧୋଇ ଗୃହକୁ ଆସି ଆଚମନକରି ବେଦପାଠ କରିବ)

୧୦.ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞଃ (ବେଦପାଠଃ)

ଓଁ ଅଗ୍ନିର୍ଦ୍ଦେବତା ବାତୋ ଦେବତା ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଦେବତା ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦେବତା ବସବୋ ଦେବତା ରୁଦ୍ରା ଦେବତା ଆଦିତ୍ୟା ଦେବତା ମରୁତୋ ଦେବତା ବିଶ୍ୱେଦେବା ଦେବତା ବୃହସ୍ପତିର୍ଦ୍ଦେବତା ଇନ୍ଦ୍ରୋ ଦେବତା ବରୁଣୋ ଦେବତା ।(ଯଜୁଃ୧୪/୨୦)

୧୧.ଅଗ୍ନିବିସର୍ଜନମ୍ (ଅକ୍ଷତପ୍ରକ୍ଷେପଃ)- ଗଚ୍ଛ ଗଚ୍ଛ ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱସ୍ଥାନଂ ପରମେଶ୍ୱର
ଯତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମାଦୟୋ ଦେବାସ୍ତତ୍ର ଗଚ୍ଛ ହୁତାଶନ ।

୧୨. ନ୍ୟୂନପୂରଣାର୍ଥଂ ବିଷ୍ଣୁସ୍ମରଣମ୍

ପ୍ରମାଦାତ୍ କୁର୍ବତାଂ କର୍ମ ପ୍ରାଚ୍ୟବେତାଧ୍ୱରେଷୁ ଯତ୍
ସ୍ମରଣାଦେବ ତଦ୍‌ବିଷ୍ଣୋଃ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଂ ସ୍ୟାଦିତି ଶ୍ରୁତିଃ ।
ଯସ୍ୟ ସ୍ମୃତ୍ୟା ଚ ନାମୋକ୍ତ୍ୟା ତପୋଯଜ୍ଞକ୍ରିୟାଦିଷୁ
ନ୍ୟୂନଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣତାଂ ଯାତି ସଦ୍ୟୋ ବନ୍ଦେ ତମଚ୍ୟୁତମ୍ ।
(ହାତରେ ଜଳଧରି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବ ।)

ଅନେନ ବୈଶ୍ୱଦେବକର୍ମଣା ଶ୍ରୀଯଜ୍ଞସ୍ୱରୂପଃ ପରମେଶ୍ୱରଃ ପ୍ରୀୟତାମ୍ । ଓଁ ତତ୍ ସତ୍ । ବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣମସ୍ତୁ । ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣବେ ନମଃ ୩ । (ଇତି ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ ବୈଶ୍ୱଦେବଃ)

୯.(କ) ବଳିରଦର୍ଶନୀୟଃ -ନ ପଶ୍ୟେଦ୍ ଭୂବଳିଂ ବୀର ଦତ୍ତ୍ୱା ଗୃହବଳୀନ୍ ଦ୍ୱିଜଃ
ସ୍ୱୟଂ ତଢୋଦ୍ଧରେନ୍ମୋହାଦ୍ ଯଦି ତଚ୍ଛୀର୍ବିନଶ୍ୟତି ।

ବାହ୍ୟବଳି ଓ ଗୃହବଳିକୁ ପଛରେ ଚାହିଁବା ଅନୁଚିତ । ଦତ୍ତ ବଳିକୁ ନିଜେ ଉଠାଇବା ମଧ୍ୟ ଅନୁଚିତ । ମୋହବଶତଃ ନିଜେ ଉଠାଇଲେ ଦ୍ୱିଜ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡା ହୁଏ ।

(ସଂସ୍କାରଗଣପତିଃ୨/୯ପୃ୮୬୧)

(ବିଧାନପାରିଜାତେ ୨/୩ପୃ୩୨୦ - ଗୃହବଳିସ୍ଥାନେ ଗ୍ରହବଳିରିତି ପାଠାନ୍ତରମ୍)